

Чеведак П.О., асистент

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ЗАПОЗИЧЕННЯ В МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська термінологія формується під впливом закономірних еволюційних змін, яких зазнає мова в процесі свого розвитку. Терміносистема засвідчує досягнення кожної окремої галузі знань на певному часовому зрізі. Історія формування української термінології є окремою частиною історії розвитку всієї лексичної системи мови.

Медична лексика є однією з найдавніших фахових термінологій. Спочатку з'явилися назви органів тіла людини, а пізніше – описи симптомів різних хвороб та способів їх лікування. Медична термінологія не є сталою системою, вона живе, змінюється, пристосовується до потреб суспільства. Історія розвитку медицини, зміна наукових поглядів, інтеграція та диференціювання наукових дисциплін, культурні зв'язки, вплив лексико-семантичної системи мови – все це знайшло відображення в стилістичній неоднорідності медичної термінології.

Термінологія медицини неоднорідна за своїм походженням. Українська медична терміносистема містить велику кількість різноманітних запозичень. Певні слова запозичуються й адаптуються до фонетичних та правописних норм української мови, інші фіксуються кирилицею, не зазнаючи особливих змін.

Одним з джерел вивчення медичної термінології є «Лікарські та господарські порадики XVIII ст.», які надрукував В. Передрієнко. У розділі «Лікарства описані» представлені способи лікування різноманітних захворювань та відхилень. Лексичне різноманіття цього джерела є особливо цікавим для мовознавчих досліджень.

Для позначення гарячки у порадику використовується слово «малѣгна». Сьогодні воно має діалектні відповідники «малігна» та «малітра», якими позначають лихоманку з маренням. Термін через посередництво польської мови запозичено з латинської: лат. *maligna (febris)* має значення «злісна (гарячка)», є формою жіночого роду складного прикметника *malignus* «згубний, лихий», утвореного з основ прикметника *malus* «поганий, підступний» та дієслова *gigno* «народжую». Імовірно, походження назви пов'язане з тим, що люди спостерігали згубний вплив хвороби на організм. Лихоманку декілька разів названо терміном «*фебра*», який можна вважати українським відповідником латинському «*febris*».

У тексті порадики зустрічаються терміни «*фібра терціяна*», «*квартана*» на позначення триденної та чотириденної пропасниці. Назви хвороб по-

ходять від латинських слів *tertia* – «третя» та *quarta* зі значенням «четверта частина, чверть». Номінація хвороб зумовлена їх тривалістю.

Для називання епідемічної хвороби зафіксовано термін «холера». Він є відповідником до запозичення з латинської мови «*cholera*», що походить від грецьких слів «*χολή*» (жовч) и «*ρέω*» (текти). За тогочасними уявленнями надмірна кількість жовчі в організмі спричиняла захворювання.

На позначення сифілісу використано слова «*francowatym*» та «*franki*». Ймовірно, такі назви пов'язані з Францією, звідки, за уявленнями людей, була принесена хвороба.

У пораднику паралельно використовується грецький термін «*mania*» та його адаптований варіант «*маніа*». Психічні відхилення також названо терміном «*гідрогобія*», який зараз вважається застарілою формою назви «сказ». Компонент *ὑδωρ*- з грецької перекладається як водо-, а *φόβος* – страх. Поняттями «*гідрофобія*» або «*аквафобія*» сьогодні позначають психічний розлад, який полягає у тому, що хворий боїться води та відчуває болісні ковтальні судоми при спробі зробити ковток води, при вигляді води або будь-якій згадці про неї.

На позначення довготривалих неврологічних розладів, що характеризуються виникненням судомних нападів чотири рази у пораднику подані слова «*кадукь*», «*епілепсія*» та «*поплеґія*». Наприклад: «*На кадукь, або велика хвороба, епілепсія звана*». Слово «*кадукь*» має польське походження, його використовували також для називання нечистої сили, оскільки вірили, що хвороба виникає після того, як у людину вселиться чорт. Слова «*епілепсія*» та «*поплеґія*» мають грецьке походження. Назва «*епілепсія*» відрізняється від сучасної «*епілепсія*» лише використанням *и* замість *і*. Сучасний варіант слова «*поплеґія*» містить початкову *а* та звучить як «*апоплексія*». Термін «*ἐπιληπτος*» перекладається з давньогрецької як «захоплювати, володіти, вражати». За віруваннями, хворого захоплювала нечиста сила. Назва *αποπλησσω* в перекладі з грецької означає «вражати ударом», що свідчить про раптовість апоплектичного приступу.

У тексті подану назву «*паралґжъ*», яка відрізняється від сучасного відповідника «*параліч*» літерою *ґ*, що позначала звук [i], та кінцевою *ж*, який у сучасному слові перетворилась в *ч*. Слово «*паралґжъ*» запозичене з польської мови, походить від латинського *paralysis* «розслаблення, параліч», яке пов'язують з грецьким *παράλυση* «розслаблення». Так назва хвороби пояснюється тим, що параліч передбачає розслаблення м'язів та відсутність довільних рухів внаслідок ураження мозкових рухових центрів.

У сучасній лексиці збережено термін «*гангрена*», який неодноразово вживається у пораднику, написаний латиною («*gangrena*»). Слово запозичене з грецької мови. На позначення цієї хвороби також подані терміни «*антонов огонь*», «*antony*» та «*ingniss*». Захворювання пов'язують з іменем Св. Антонія через те, що, за віруванням, його мощі зцілювали від гангрені.

Слово *ignis* у латинській мові позначає вогонь, словосполучення *ignissacer* перекладається з латини як «антонів вогонь, гангрена».

Негативні наслідки сонячного чи теплового удару позначаються на всьому організмові загалом. У порадику присутні рекомендації щодо лікування «*sphacellus*, або *sideratio*». З латини *sideror* перекладається так: бути враженим небесними світилами, спекою від сонця.

Зафіксовано групу слів, яким названо відхилення загального характеру. Так відповідниками до сучасного «хвороба» є терміни «вред» та «вроди», «афекція», «афект» та «*affeksiyu chorob*», «*takula*»

«Вред» є запозиченим з чеської або словацької мови. У чеській *vred* має значення «нарив, чиряк», у словацькій *vred* «нарив». З латини через польське посередництво до мови потрапило слово «афект», яке утворено від латинського *affectus* «пристрасть, хвилювання, почуття», пов'язане з дієсловом *afficio* «завдаю, уражаю, впливаю». Польське слово «*takula*» та його українізований варіант «макула» також позначають у порадику певну хворобу.

Отже, українська медична термінологія містить велику кількість запозичень. Переважають слова грецького та латинського походження. Така тенденція пов'язана з тим, що фундаментом для розвитку медичної термінології загалом стала праця давньогрецького мислителя Гіппократа «*Corpus Hippocraticum*», яку вважають однією з перших ґрунтовних наукових праць цієї галузі. Значну кількість латинських термінів українська мова успадкувала протягом XV–XVI ст., адже в цей період латина стала основною мовою освіти та науки. Іншомовні терміни в нашій терміносистемі зазнають змін, відбувається звуження, розширення або зміщення значення, трансформуються правопис та вимова.

Література:

1. Дидик-Меуш Г. М. Українська медицина. Історія назв / Г. М. Дидик-Меуш. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 400 с.
2. Лікарські та господарські порадики XVIII ст. / Підгот. до вид. Передрієнко В. А. – К. : Наукова думка, 1984. – С.17–91.
3. Малорусские домашние лечебники XVIII в. Предисл. А. А. Потебни // Киевская старина. – 1890. – Т. XXVIII. – С. 1–94.
4. Файчук Т. Г. Господарські порадики XVIII ст. / Т. Г. Файчук // Вісн. Нац. ун-ту. Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 163–166.
5. Южакова О. І. Дослідження українських терміносистем і термінних номінацій у когнітивному аспекті / О. І. Южакова // Вісник: Проблеми української термінології. – Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2012. – № 733. – С. 60–66.